

վուր-տաղի բարձրահովաններու եւ ծործոր-ներու մէջէն. քիչ մ'ետքը լերկ ժայռերու մէ-ջէն, յետոյ կանաչագեղ մարգագետնոյ վրայէն կը սրնայ հարաւ ընթանալով, եւ կը դառնայ դէպի բարձրագաւառ, ուր անմիջապէս ուրիշ աղբիւրներու հոսանքներ ամէն կողմանէ կու գան իր միանալն: Բարձրագաւառին վրայ աղբերա-առաւան իւր նկարագիրը, գոյնն ու անունը կը կորսնցնէ, աւելի յամի կ'ընթանայ, կը մթա-գնի, եւ աւելի իրրեւ ջրանցք մը կ'երեւայ՝ քան թէ գետ. ասկէ սկսեալ կը կոչուի "Գարա-սու", Վեաժուր-տաղի բարձանց վրայ Եփրատայ վճիտ ջրոյն մէջ կարմրախոյտ (truite), իսկ Գարա-սուի մէջ ուրիշ տեսակ ձկնր կ'երեւան, որոնք ճահ-ճային անճաճոյ համ մ'ունին, եւ բնակչաց կարծեաց համեմատ՝ կերողը ջրմը կ'ունենայ: Կարնէն հինգ ժամ յառաջ՝ հիւսիս-արեւմտեան կողմը "Սարչամ-սու", (բնագիրը՝ Sertschama) կը միանայ Գարա-սուի հետ: Սարչամ-սու կը բոլիտ Սարչամ լեռան ձկնապիտակ գագաթը, որ ծայրակտուր բուրգի ձեւով՝ Սիհէքի եւ Բօփ-տաղի մէջ կը բարձրանայ, եւ ձեւէն հե-տեցնելով՝ անոնց պէս մարած հրաբուխ մըն է թերեւս: Խոճա-պունարի ստորոտին մօտ՝ ծոր-ծորէ մը կ'երեւայ բարձրաւանդակի վրայ Սար-չամ-սու: Արկիպ գրիթէ այնչափ ջուր ունի, որ-չափ Գարա-սու, եւ անկէ կը ստարբեր միայն աւելի արագ ընթացողը: Սարչամ-սուի աղբե-րակունքը շին կրնար Եփրատայ իրրեւ բուն աղ-բերակունքը նկատուիլ. վասն զի կատարած ճամ-բան մինչեւ այն տեղն, ուր Գարա-սուի հետ կը միանայ, եւ ոչ իսկ կէսն է այն ճամբուն, զոր մենք կատարեցինք Տուվու-տաղի աղբիւրներէն մինչեւ Խոճա-պունարի կամ Բօփ-տաղի ստո-րոտը: Մտազրուածեան արժանի է որ երկու լեռ-նաշղթայից, որոնք բարձրագաւառը կը շրջապա-տեն եւ Եփրատայ սկզբնական ջուրը կը մատա-կարարեն, բոլոր սաղմաթիւ աղբիւրներն ալ փրկութարարէ՝ եւ սովորաբար փրկութարարի պոր-փիւրէ կը բղեն, որ ըստ ինքեան իրրեւ աղբիւ-րաշատ ծանօթ չէ երկրագիտաց: Աղբերաց ա-ռատութեան հետ սերտիւ կապուած է բարձրա-գաւառին կարի բարեբերութիւնը: Թեւեւ ոչը շատ խոնաւ է եւ առատ ջուր կը մատակարարէ, սակայն Երեւանի դաշտին պէս հոս ալ հարկ է դաշտերն ու մարգերն ոռոգանել արուեստական կորիներով, որպէս զի աւելի առատ հունքը ըլլայ:

ՍՍՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՍՏՈՏԵՆ-ԿԱԼԻՍԹԵՆԵՆՍ (Pseudo-Callisthenes)
ՎԵՐՈՒՄ ԸՆԴՔՐՆԳՐԻ ՌԻՍՏՈՒՄԵՆՍԻՐՈՒԹԻՆԵ

6.

Թարգմանութեան մեքերին արժեքն եւ լեզուին:

(Հարաւանաբան եւ Կրկ.)

Խոնդրոյ տակ չի կրնար ըլլալ՝ որ ուղղակի յոյն բնագրէ եղած է այս թարգմանութիւնը: Բայց թէ ինչ յայտնութիւններու թարգմանութիւնը՝ այս կետը պիտի ջնանք պարզել, որչափ կարելի է՝ համառօտիւ: Ապա քանի մը խօսքով քննութեան կ'առնենք թարգմանութեան լեզուն:

Գիտնալով եւ դարու մեր թարգմանչաց հմտութիւնը յոյն լեզուին, եւ մեծ վարժութիւնը՝ ամէն բան բուն հայ ոճոյ փոխելով թարգմանե-լա, պէտք ենք նշին ապաստել նաեւ այս գրքէն, որուն թարգմանիչը՝ Մ. Խորենացի՝ ունէր ար-գեամից այս յատկութիւնները: Բայց նոյն իսկ այն՝ որ թարգմանիչը Մեքերոյի երկրորդ գլորցէն էր, ինչպէս սովոր ենք ըսել, այսինքն՝ այն խմբին, որոնք քիչ շատ յոյն լեզուի օրինակին կուգէին մանցնել իրենց լեզուի ոճը, կը ստիպէր զմզ ընդհանուր, որ այս թարգմանութեան լեզուն չի կրնար բոլորո-վին զերծ ըլլալ յոյն լեզուի ազդեցութենէն: Ասով արգէն թարգմանութեան գլխաւոր կետերը ծանչ-ցած մ'ըլլանք. այսինքն՝ ճշգրտութիւն եւ հաւա-տարմութիւն բնագրի, բնիկ հայ ոճոյ յեղուած թարգմանութիւն, Խորենացւոյ յատուկ կարող եւ ճշտ, բանը նաեւ մեր յառաջածէն շատ աւելի անխառն՝ լեզու, սակայն ոչ թէ բնիկ մարդկան (առաջին գլորցի յատուկ) դասական լեզու ամէն տեղ. այլ շատ տեղ արդէն լեզուի այլալուծութեան նշաններ կը բերով, եւ ըստ բառականի ալ յաճա-կանին ազդեցութեան ենթարկուած: Թէ աստ անդ կրնան փոքր զարտուղութիւնք, անճշգրտութիւնք եւ նման կէտեր գտնուիլ, այս՝ զարմանքի չէ, եւ քիչ շատ ամէն թարգմանութեանց ալ սովորական: Ինչպիսի է որ յոյն բնագրի մը նշանները չեն կրնար մ'ըլլա անհետ ըլլալ թարգմանութենէ մը, որչափ ալ ջննայ թարգմանիչը: Դան օրինակի հա-մար շատ մը բառախաղեր եւ այլ նման անարկու-թիւններ, զորոնք թարգմանիչը չէր կրնար միշտ այնպէս թարգմանել, որ մուկ շննան հայ ընթեր-ցողին: Այսպէս կը հրամայէ Աղէքսանդր աղեղնա-որի մը որ եղջերուի մը վրայ նետ արձակէ՝ "Ետքը կը վրկի իւրեղապատկէն, եւ Աղէքսանդր կը գոչէ- "Այր դու տարադադառ եղեւ քեզ": (παράτονόν σοι γέγονεν.) Հոս Կարիթիւնն կը յաւելուի՝ որ ասոր համար նոյն տեղը "Պարատոնիոն" կոչուեցաւ: Հայ մը չի կրնար ըմբռնել թէ ինչ գործք ունի "տարադադան" բառը "Պարատոնիոն" անուան հետ. բայց երբ յոյն բնագիրը գնենք՝ կը տեսնենք

1 Պատ. Աղէքս. չը, էջ 37, 2: Բաղադի անունն է ըստ A παρατόνον; B παρότον; C παρότον; V Paratonium, իսկ M կ'առաջարկէ Παράτονον. V օրինակի է հոս պարզապէս յոյն բառը գրելով. paratonton istud factum videri.

բառապաշարը եւ կը հասկնանք, — παρόντος կը նշանակէ «տարագրականութիւն», իսկ Παράπτονος «զարգացողութիւն», առանձն եւ — Աղքատներդդ մէջ չի-
նուեցան, կ'ըսէ Ապոլիմօնէն, ստորեկրկնայ «չը-
մաշահանք», արեւը իրենց տունէն առկն Հիպոսիմոս
ճորտարարացեալն: Բառապաշար մին է այս. վասն զի
«չըմաշահուց» յունարէն «հիպոսիմոս» (υπόνομος)
կ'ըսուի: Հայրը գիտնարութենէն ապառեւ եւ մատար-
այեալն՝ որ Տոս այս կայ բաւը փոխ առեր է. բայց
սարը հախուտակ ամրոյթը խոտը, շրտիտիտ անյաշու
յեղուտն թարգմանուեր է այսպէս. «Եւ կոչին (այս)
«Տըմաշահուց» հիպոսիմոն» կէպուտ փառն այր՝ որ
եղաց լըրեացին զորանոնս կոչել», — Ըստ Բա-
բելոն եւ հետեւեալ բառապաշարը: Աղքատագրի հետ
կընտցի խոտը զից առուր յայտնի չի յիշել Ա-
պոլիմօնը, այլ այս հանրուող կ'ուզէ մանրանշել.
«Երկիրս հարեր, կ'ըսէ,՝ այսպէս եւ զքի համարն
խառնան, ապա հարեր եւ մի, եւ շարքիս քանն եւ
տանն, եւ զառաւել զիրն անարդ արաւելը վեր-
ջին, եւ յամենայն ժամ իմաջիր չ քնաւորեցայ
զէս եւ աստուած», Այս թաւառանքին հանե-
լուին է 200+1+100+1+80+10+200, որմէ
հայ ընթերցողը բան մը չի կրնար հասկնալ. բայց
ինքեղիր կը լըւծուի, երբ այս թիւերուն համապա-
ստասինացող յայն տուեղիր զնիւր, այրիներ՝ $\sigma + \alpha +$
 $\rho + \alpha + \pi + \alpha + \varsigma$, եւ կ'ունենանք «Սարապիոն» զից
անուիր: — Ըստ Ապոլիմօնէն այս Աղքատները Ծուր-
տունիւն յառաջ երազ մը տեսուէ՝ որ իկըր պա-
շտի մը կը կրկնորորտ սուրին տակ: Երազպէտ
մ'այս, կ'ըսէ, մկննջ երազն այսպիս. Աղքատները
Տիրոս պիտի առնուէ՝ երազին մէջ պանիւրի առ ստն
կրեւեռներ համար: Այս մկննջ թիւը, շատ պարզ
կ'երեւայ, երբ մտածենք որ յունարէնի մէջ Τύρος
է «Տիրոս», եւ Τύρος «պանիւր», Այսպիսի կտորներ
կրնայինք գէտ կ'ըսել:

Պատրիստիկալիստներ կրեան գտնուիլ անշտեղ ըայց ընդհանրապէս չառ յամբի չեն: Գտնիր իր փոփոխմանը եւ յառեւածքը Թադմանիին՝ առիթը ունեցանալ յիշիլու յրմիցս գրութեան, ինչպէս Յուշկապարեայ կուռնին՝, Հայոց Անդապազաւանին, «Գլեբերի», տնիշին ի Հայոց գտնուելուն եւ եւ նմանապէս կառորները: Նշանաւոր յառեւածման եւ հետեւեալը: Բառ կալիւթեհենայ՝ Դպրեհ փախաւ «ի գրուռն կասպից» (ἐπὶ τὴς κασπίας πύλας, V: Portas (aspas)). Իսկ Հայոց յառեւածման մ'ալ կցեր է՝ «Փախաւորկան է ի կասպաւան գրուռն մերս յաւարաբն» Թալիլը ի գաւառն Գիլիսիայ):

Ուրիշ տեղ մ'ալ գրեր է։ «Ի կասրիակտն դրուեսս
յաշիւարհն աւարիկ ի քոռաւարիւն» և Լերիկն խօսքը
յաւելուած է։

Արեգական եւ լուսնայ մեհենի ծառոց համար կ'ընէ հայր, «Երկու ծառք էին հանդէտերկին տղք, որք էին հաւասարք սարոյց ծառոց՝ որ առ մէջ մէկի, յերկրէն յաւելուած մէն է, իսկ «սարոյցն եւ ըստ վեր բուսողի ասործօսօս (cupressus).» —

Մանր փոփոխություններ ալ լինել չկան. բայց
սուտիք ըստ ի հաստատուն թիւ ան աղէմ անշնչանալ
են: Այսպէս հռոմէական ճգնաժամ դրեմք (explo-
radores, յոգնակի ձեւով) բառը մեկնել թէ «առ-
չայտ» լրտեսի՝ կորչելու: Հայոց մշակույն անգամ մեկնել
է նոյն բառով: «Նամակի մէջ լրտես թարգմանիչն
իրեն ծանօթ սովորական սնոյ փոխեր է գրելով»:
«Թագադր որ Աղջըստանում...» թուով ամենայն թմա-
նազդ որ ի Պարսկաստան յաշխարհէ կը Արեւոյ ըս
Աւերեթ (յոյժը չունի այս բացատրութիւնը), գեղ-
ձէից եւ քաղաքայինոց՝ «... փոխիւ թէ նոյնս առաւել
է իմի խօսքը տեղական սնոյ կախիւ է դաշն յառե-
լաւած ճ'իւնովը»։ «Թագդ որ այլում չար կազմէ;
իւրում ինչ փոքրի կազմէ?», Այս առանձին կից
«... իս չար խորչար խորչեցեւանէ յոյժ չար է
խօսքը չունի ABCV. (Վերջինս առանձն ալ չունի)»:
«Անշնչանալ թէ իրեւնս որ չար տեղ» ուր կ'ըսէ
կայսրութենէ թէ Աղջըստանը համայնից նշանա-
լորին «լուծած տալ» նորոտչան գէպի մէ, չայլը
իւր գրէ: «Համայնայտ զնիւրեցանալուն անէնէ վառե-
նարաւ»։ Թեւեալ հոս լուծումը դիւր թէ չլինէր սովոր-
ութեան անխորհուր թիւն մը գտնուէ անպատեհ
չըլլայ: «Բնագրի անհաստատութիւնն ընդ
կանոն համարել անուանել աղջըստանի ինչ կամ
չաչաջ սովորական կամ այլաւոր ծանօթ անուամբ
թարգմանել, ինչպէս Արամատն, (յոյն՝ «Բարաբոն»)
Դիպլոմը (յոյն՝ «Բիգրիոն», որ եւ իրիկ չայսքեն է
որ Ս. Գրոց թարգմանութենէն ծանօթ էր թարգ-
մանչին, կուտո (յոյն՝ «Կիւրտո») որ սովորական
ձեւ է առաջին թնայրէ եղած թարգմանութենայ
Արիւկադան (Δριοβαρδάνος, Արեւաբադան)։ «Ա-
րեգ» թաղաք՝ (πόλις του ἡλίου), եւս՝ յայնչայն
են նուաւ դից անուան. զոր որ «Արեհեմ»¹⁰ փո-
խառնիկ «Hpa (Հարա)» չոր «Երա» կ'ըսէ չայլ ուրիշ
տեղ մը: «... Միջհը (Μίσηρα, Միջիթաւ)», «Արամատն»
(յոյն՝ Դիւտո. եւս)։ Այսպէս նուաւ յոյն թնայրէ

¹ 15th, 27th, 4th 109, 15.

• 1127, 1137, 69 145, 17.

2. Համադիրք ունին «Հանգեաւ երկեանք» միայն թ. 424 «Հանգեաւ երկեանք», Յիւր լուսնի նման բացառաբու- թիւն մը (ծիծծա... παραλληλοια κυπαρισσοις) բայց նման է V, որ կ'ըսէ arborea coelum ferme proceritate in-

⁴ *Инд. Лексу.* Р. 49 2, 13

¹ 1, 2. Α: ... ἐξπλωράτορες τινες ... κατὰ δὲ Ἑλ-
ματάσχοποι.

⁷ Ὑμν., ԾԴ., էջ 27. 8: ՅԵՆՆԷ Է. "Օհ ձևերդ կառն

τελείξει δαυτῷ κακὸν τέλειχεν, (որ այլու՞մ շարիս նիւթ է,
անձին իւրում շար նիւթեաց)

σύγκρισιν ποιήσασθαι.

10. 13 հուն. 1918. Էջ 38. ՔԱԷ. Գ. 1.

¹¹ 157, 158, 42 164, 4.

¹⁰ 137, 29, 62 49, 82 h.a.h. h.a.h.

¹ Գլխ. Աղեքս. 2Բ, էջ 89, 11—14:

* *Π. 56* ε *μὴ* *ψηφίη*. A; Καλοῦνται δὲ ὑπόνομοι διὰ τὸ [τὸν] ὑποδείξαντα Λιβυκὸν Ὑπόνομον καλεῖσθαι.

* Գրամ. Աղեքս. Ղ.Գ. էջ 48, 10-14.

^b Z. J. Sin. Z. w. z. f. n. 13. n. 1891. 0. 4. 49.

¹ *Z. f. Natur.*, 2-tes Hefte, 1891, p. 4, 69 101

Մարգարեանքն յայնչու անն է ըրածանի գեղին Համար գրեցւոյ:
 «Իր Հոսի Է Ծաղիկաւն ըրածանի Ենցզայ ցաւառնին յա-
 խուհնի Երբարդի Համար էլ լիքինն Երբարդարայ», ABC Կը-
 տան լսի Խարպիտալ սից Ենց ըրտի, բայց Վ որքն յաւե-
 լան մի՞տնի գրեղով որ Երածանի բայն մեծ գտն է. (Ad
 Ephratem veniens fluvium magnitudine baud euique fa-
 cile secundum).

¹ Համան. Հանդիս. ԱՄՆ. 1891, Թ. 6, էջ 178:

* Գրամ. Ազդեցա. ՃԳ.Դ, հջ 110, 4:

քանի ժ'անուանը թարգմանուած են, զոր օրինակ
 «Թարի» (Στοά), «Աղբեք» (Κοπρία)՝ Պոպուսէս
 «Փրիլէ» (φίλ. Սովտեր — Σωτήρ) եւ վերջապէս
 նաեւ «Ալիս» անունը քաղաքի ուր յիշեն (Αίγας)
 եւ Էլաս Կիւրուս կրնար ըլլալ՝ որ միւս անուանց
 մէջ ալ երբեմն առոր հայապատկէ միջեւն անգամ
 յունական հայրման վերջաւորութիւնը պահակէին,
 օրինակի համար «Թարսիէնիստ» (Θρασιελίστος,
 հայրապետ) Ասպիւրի օրինակ քիչ լինի։ Բանի
 ժ'անուամ յիշեցիր նաեւ յետագայ գրչաց ըսած
 գոյնի յաւելումները։

Վերսիւնիք եթթարեւ որ պիտի չլլակսին
 այսպիսի ընդարձակ թարգմանութեան մէջ նաեւ
 տեղեր, որ չափէն աւելի հաւատարմի՝ գտնուած
 են քնարին, եւ բառապէս կամ գրեթէ ստիպօրէն
 թարգմանութիւն են յոյն բնագրին, որով նաեւ
 խորթ եւ շատ անգամ անիրմանակ հոյ ընթեր-
 ցողին։ Այսպիսեաց հետ պէտք եւ յիշել նաեւ
 թարգմանութեան եթէ կամուս եւ եթէ ակամայ
 եղած մանր անճշգրտութիւնքն։ Թէեւեւ կան այսպիսի
 տեղեր մեր թարգմանութեան մէջ, բայց բարեբախ-
 տութեամբ ցանցաւս են։

Հոս եր զննիք ըստ իմիք նորանշան՝ բայց ոչ
 աւելոր խոտելի կապներու քանի ժ'օրինակներ։ Դե-
 մանթենեւ զը պարտաւ թէ «Եպիստէս վարեցաւ
 խառնեալ բանի առ մեզ» (նքրիստոս քառա-
 մենպ լոգոս) այսինքն՝ անորոշ խօսքեր ըսաւ, ոչ
 յայտնապէս յորդարեց կռուելու եւ ոչ որդու-
 թեամբ խորհրդք տուաւ եւ կենսալու։ Բայց այս
 թարգմանութիւնը կրնայ գուցէ ընդունուիլ, ինչպէս
 որ «վարեւ» բային այս գործածութիւնը նախնաբար
 թէեւնս օտարութիւն՝ բառակաւ յառաի են։ —
 «Ալքն» մին խառնակ, ալն խորհրդք, շատ բառա-
 կան, բայց նաեւ նշանաւոր այնու՝ որ կը հաստատե
 Berger գրեթեանակին առարկան ընթերցուածը,
 որ եւ տն մեն ծէջին քառօքերի (փոխանակ
 քառօքերի, ինչպէս ուր BU.) ուր M կ'ախորհրդ
 աւելի քանօքորն կարգուլ, այսինքն՝ «կապուտա-
 րերն» — Միտառն յաղթութեանի քիւրին խնամոց
 լինի, (նքրի տիչ յիչս) ինչպէս նաեւ ոչ-
 լուր՝ «Դիպուտած բախի ոչ կայ հաստատուս
 անցեալի քիւրնայ միջ միման» (նքրի տիչ տօքս
 կ'ուէ) — Թէեւ բառ առ բառ ըստ բնագրի, բայց եւ
 ոչ ըստ լուրին խորթ են այս առթիւք։ «Զանձամբ
 քաղ լուր» (քերի քաւտոն չեոս) «Զօրու-
 թիւն ունէր զիւրեալ բազում» (քաւտոն ծնաւսն
 ...քերի քաւտոն չեոս) — «Զարգար զեհ հանին
 յնորէ վերաբարսին (A. ք տիչ քաւտոն չեոս)
 չեոս»՝ Հոր աստուածոյ լուրնի քիւրի Աղեքսանդրէն՝
 — «Ես նախկին գրեմ մեզ... համառօտ ասեմ

զիւրեալ» (նքրի քաւտոն չեոս) այսինքն՝ հակառակ կէտերը
 են. բայց «չաւի» բառին մասնէ նշանակութիւնը
 արդէն յաճախ են մեր մտանոնադար քաղ —
 «Աւելուլ թէ ձեռն քառալուսն»՝ այսինքն՝ գեա-
 պանութեան նշան եղալ գաւաղան. (քիւրիստոն)
 — Էստ նորանշան եւ այս խօսքը. «Պատարասեալ
 զեթարաւորական գրեմն, զպատասխանին, զախոր-
 հառմն քան զանեւայն թարգմանական տեսու-
 թիւն» (նքրի քաւտոն չեոս) «Այսինքն յոյսի քաւտոն
 նքրի քաւտոն չեոս» (նքրի քաւտոն չեոս) «Այսինքն
 մասն բառապէս թարգմանութիւն եւ իսկ «ամբար-
 հառմն» որ հոս չէ յարմարի, անյաշղ թարգ-
 մանութիւն եւ նքրի քաւտոն չեոս, որ այս տեղ
 «մեծաշղ» կամ նման բառով պէտք էր թարգմա-
 նուիլ։ — Աղեքսանդր քառալուսն թարգմանութիւն
 են այս խօսքերը. «Աղեքսանդր քիւրի խորհրդան»
 (ἐξέτασας τὸν ἴδιον λογισμὸν) «Բարեց իմոց
 տեղն» (ὁ τῆς γνώμης μου δεσποτῆς) «Եւ եր
 աշն եւ երկինք» որ ոչ ունէր իրաւաւորութիւն. (ὁ δὲ
 ἀγὼν ἀναβόλην οὐκ ἔσχεν) «Եղար թեութեան
 քանապարհս որ տանէր թէ Պրատիական քաղաքն»
 (εἰς τὴν κατὰ φύσιν δόξαν) «Գեղեցիկութիւն
 ամբարտաւան» (χάλλος ὑπερήφανον) այլուքն
 հանդերձ։

Այս մասն զիւրմամբ քիչ ժ'ընդարձակ գրիքը։
 Միայն քեռիք նաեւ՝ որ շատ բան կրնայ նախնաբար
 օտարութիւն ըլլալ, բայց ինչպէս գինն ոմանք սա-
 վարական ըլլալով՝ կրնան ընդունել ըլլալ. ուստի
 ոչ աւելին, զոր յիշեցիր, պէտք եւ խառնել կարծել։

Ու երջապէս կան տեղեր ալ, որ ուրիշ ըն-
 թերցուած վերեւան։ Աղեքսանդր խորհրդք կու
 տային, որ մեծ քաղաք չլինէ, վրան զը մարդիկ
 լեցեղել չէ կրնար։ «Եւ եթէ լայնք, որ յաւելուն»
 ոչ կարացցեն ցածր գետ. թէ պէտս հարկաւոր կե-
 բալորն մատուցանել» «Եւստիք» հոս այնչափ
 չէ յարմարի, եւ եթէ բնագրին համեմատել (A.
 ἔμποροι, թարգմանական. BC. ὑπερήφανοι, պատաս-
 իրք) կ'իմանաւ որ «ἔμποροι բառին տեղ չիւրօր
 (քաւտոն) կարացցեր եւ թարգմանիլը» — «Ան-
 ցեալ քնաց բնք Եւստիքսանդր երթալ»¹⁰ յոյն
 կ'ըսէ «Եւստիք» (παρὰ τὴν Σούριαν) ուստի
 կ'երեւալ թէ Σούρια անուան տեղ Եւրօ կարգա-
 ցերեւ, եւ «Եւստիքսանդր թարգմանիլ իրրեւ Եւրօս
 (Եւստիք) անուանին անանցեալ» — «Աղեքսանդր
 իր քաղի զիւրմանս իրրեւ քաղ երթալ, եւ իրրեւ
 թէ ձեռն այլոց համութեան քաղ լինել» Այս
 անիմաստ խօսք զիւրաւ կ'ընկնուի. յոյնք եւ հոս
 ծիւ ղիչ տն անլոյն ձեռն իւրաւոր արիւստեան,
 այսինքն՝ «Աղեքսանդր համութեամբ քաղ լինալ»
 ուրեմն թարգմանիլը անլոյն (սիւսեաց) բառին տեղ։

1 Երեւան ալ՝ Պոպ. Աղեք. 22, էջ 40, 80 եւ 86;
 Աղեքն անուան գրի սխալով. «Աղեքսանդր» եղած է։
 2 Պոպ. Աղեք. իւն, էջ 22, 18 եւ Միւթ. էջ 151, 14;
 3 Աղեք. Միւթ. էջ 128, 21 80-ին է. տն սկսն նուստ
 Αίγας [B Αίγας] προσονομάσας.
 4 Պոպ. Աղեք. Միւթ. էջ 146, 14 եւ 15, եւ 15;
 5 Աղեք. Միւթ. էջ 79, 16;
 6 Աղեք. իւն, էջ 15, 8;
 7 Աղեք. իւն, էջ 55, 17;
 8 Աղեք. իւն, էջ 25, 10;
 9 Աղեք. Կ, էջ 29, 10 եւ Կ, 81, 14;
 10 Աղեք. Կ, էջ 28, 10;

1 Աղեք. իւն, էջ 75, 30;
 2 Աղեք. իւն, էջ 97, 5;
 3 Աղեք. Միւթ. էջ 122, 16;
 4 Աղեք. Միւթ. էջ 123, 8;
 5 Աղեք. Միւթ. էջ 137, 28;
 6 Աղեք. Միւթ. էջ 122, 10;
 7 Աղեք. էջ 143, 17; 8 պարբեր «Եւստիքսանդր քաւտոն
 պարհ» կը կարգով սխալմամբ;
 8 Պոպ. Աղեք. Միւթ. էջ 149, 15;
 9 Աղեք. 2, էջ 38, 14;
 10 Աղեք. Միւթ. էջ 49, 26;
 11 Աղեք. Միւթ. էջ 65, 15;

որ հօս քի գեպ է, ἄλλων (այլոց) անօր է: — «Եսմաքս զամոտ կամեք անդանել Աղէքսանդրոս, բարեքի զէօթեպ զամս յայնքոյ երեւալ զԱղէքսանդրոսեպ, բաժնանել զիժնիսնութիւնէ:» Այլ քաղաքովն յուշաօտ յառեքին մէջ «գիւտեպ» բառին այլ կերպարձեռութիւնը յոյն բնագրին ազդեցութիւն է, եւ «ցամաք» թարգմանութեան տեղ թերեւս աւելի լայն էր «Եպիրոս» գրեւ: «Πειρος (V: Epiros) եր իշտանել ցամաք կամ Տաստաստունն եւ միջերկրի երկիր:» (աճադ, էջ 98, 25-.) «Եւ արձանեալ քի գեպալ յոյժ ցամաքանալիքն Դարսիքէ:» քաղաքովն յուշաօտս անցնել կար միւն է. (Βαλνύν է. ὁ δὲ ἀθροίσας τὸ πᾶν θάψμα δαρείου.) — Ազաւաղման բնագրի մէջ օրինակ է Տեւոտեւալը: Աղէքսանդր բառնութիւն չորաց ածելով՝ երբ որ «Հուպ էր կերտառնն որ կոչէ Տարառն:» նիգալիք գեպին յցցել եւն Քուլը յոյն օրինակը հօս կ'ըսեն: «անդեւալ ընդ կոչեցեալն Տարառն» (ὕπερθετοσας τὸν καλούμενον Ταύρον.) սուտի «կերտառն», անուտ զի չէի գիտեր: Բայց V օւնի հօս այսպէս. Tumque summo in culmine Tauri (ի գագաթնօթն Տարառնի.) Ուրեմն կրեմեք բռել որ հայն առջեւ տեսեր է քորս, կամ քորտնոն (եղջերի, ցափաք) կամ նման բառ մը, եւ նոյնն իբրեւ անուտ գրեւ է «կերտառն.» անոր համար բնագրին եր անշուշտ: Եւ միջնաթեւ Հուպ էր ի կարտալ լըբին որ կոչէ Տարառն: — «Ապաւեք զպիտոպ զմեր, որ վաշգժապակի զեղուս ձեր կարեալ քի բաց բերցէ առ մեզ:» Այլ տեղ Ա. Է. Πέποφα πρότερος τὸν ἡμέτερον ἐν τάξει Λεόντην (cod. λόγον.) այսինքն՝ «առաւեքքի նոք զմեր վաշգժապակի զէնեւալ» (ἀπὸταραξέτ' ἡμεῖς.) Ուրեմն ի ցարաւ աղաւաք էր արդէն յոյն բնագրի եւ Լեոնտիս անուտը դուրս ինկած: Հայր πρότερον («կանխաւ բառը») անուտ բերել է. եւ կամ բարեք եկը՝ որ հօս πρότερος անուտն մ'աղաւաղութիւնն է: Բայց այլ գրեւ չէիք Տաւաւապան չէ, վասն զի նաեւ V կը կարգապ առնուր Leontam: — «Եւ յոսի գագաթ շինեցք քաշք Աղէքսանդրեպ զպարեմէս:» ἔκτιστο πᾶλιν Ἀλεξάνδρειαν τὴν κατὰ Ἰσδόν,) այսինքն՝ «զվշգեթաթիւրեք» քի ի քոյը իստին:» սուտի յոյն նախադրութիւնն՝ քի օրինակաւսն է կամաւ, ինչպէս կը ցուցնէ նոյն անուտն կրկնուիլը: — «Եւ զնաւացեալ սոկերոս նոցա քի Սպեթորոս ասելն:»⁸ (τὰ περιελθόνθ' αὐτῶν οὐδ' αὖ εἰς τὰς πατρίδας αὐτῶν πεμφοῦνται, այսինքն՝ «քսեմերոս նոցա ի հայրենիս ասելն:» սուտի հայր εἰς πατρίδα բերելու անուտ իրաւորաբար փոխել է. (այսպէս պէտք է գրել անշուշտ՝ փոխանալ «ἱ Σπεθηρικήται») Եւ կամ պէտք է բռնել՝ որ հօս յուշին մէջ նման անուն մը պէտք է ուղղել:

Արնայինք այսպիսի կտորներ յիշել. բայց ասոնք
կրնան նաեւ ուրիշ մեկնութիւն գտնել. թէ յոյն
եւ թէ հայ բնագիրք շատ աղաւաղուած են, եւ

¹ Ὑ²7, Γ⁴11, 49 172, 16; 89¹4 ε. *Εἰς Ἡπειρον διαδραμεῖν ἐβούλετο. Ἀλέξανδρος [δὲ], διαγνοὺς τὴν ἐνεστῶσαν πρὸς τὴν μητέρα Ἀντιπάτρου λύσαι ἔχθραν.*

* Գրամ. Աղեքս. ԺԻ, Էջ 59, 33.

² Եղ, ճԼԹ, ԷՂ 76, 16:

* 127, 118, 128, 3;

¹ U²₇, 42 125, 1.

այսպիսի խնդրական կտորիկներու լեզուէն մը կրնայիլիք
դնել Հոռոմ Զար օրինակ այս խօսքը՝ «Եւ ե յիմե
ստեղծեալ թէն չմտնաւայն քաժանումն ցուցանեալով՝
Եւ այս քաժան խօսքին մէջ «Հնամուռ» ան-
սովոր բառը ցայս օր առնուած էր իբր «Կտակիկն եւ
գլխաւոր առաջնորդ» նշանակութեամբ եւ իբրեւ
«Կնիթական թարգմանութեան» ր. րաւիւ Ժրդշ-
յծն» (Հայկական Բառարան)՝ Յակոբն «Հնամուռ»
գրի սխալ մըն է «Կնամումուռ» բառին, ինչպէս
բնագրին տօն է քրիստոսի տօն առնութիւնը կը
բացարձէ:

Ի եղանի կողմանէ ասանձին ուշադրութեան արժանի դարձե՛լ էին և Կաթիճե՛նեան շինարարող գործուն զերթիք կհանձնէ այն գրութեանց նաբագէն է, որոնք թերեւ չեն պահած մկադպական կարանկան զպրօցին տնտառ նկարագիրը, բայց որոնց թով լինեցան իւր կրօնով պահած և, աւտի այն գրքերէն՝ որոնց խումբն Եպարմաքի գարուն՝ անուանելի իր յորը չըրնէր։ Դեռեւ ասոնց մէջ էիք է ոչ առաջին, գտնէ շատ կարեւոր տեղի իր բռնէ, եւ աւելի կանոնաւոր ու կտրուկ լեզու մունի։ Բացմամբ ինչ նորանոր բառեր կը գտնենէր գրութեանս մէջ,³ որոնք կամ այսչափ հնութեամբ այլուր դէռ չեն գտնուած։ — (Ի հարկէ որչափ մեզ ծանօթ է) —) կամ շատ ցանցաւոր Ննոց, այսինքն է զգրու զրոց, զորոց հետ միայն պէտք ենք համեմատել, երբ ինչիւրէր հնագոյն լեզուի համար է։ Մասնաւոր մտադրութիւն կը գրքը գտնէ կարգ մը բառերու բաղադրին նոր կամ հնուաւորն, բայց անսովոր իմաստով գործածուիին, զորոնց կամայայն էլ չեն կրնար բւեշ գիշիւրա. զոր որ. (ԺԳ, 8, 17) «*շխաւան*» երբեք «*տեղեւեղ*» (*οἰκουμένη*), եւ այլ այսպիսիք։ Բայց աստի շատ բան, որ յետնորոց թով միայն յաճախ կը գտնուին, եւ որոնք թերեւս նորագոյնն ըստ. կը կարծուէին, մեծ հնութիւն կ'առնուէն Կաթիճե՛նեայ վկայութեամբ։ Մեծ մարտաբանութեամբ յօրինուած են մեծիկն ուսումնական բառեր, որոնք անհրաժեշտ են Կաթիճե՛նեայ նման յոյն գրքի մը թարգմանութեան մէջ. այսպէս ի մասնաւորն անասնոց, անկոց եւ այլ այսպիսիք բառեր, զոր որ. *անգեղնիւր*, *գիշերադաւաւ*, *եգիպտոյ*, *զուարթապիտիկ*, *շնագորտ* են և են, որոնք ամէն թայլապիտիկն կը հանդիպինք Բիւշ կոյ տեղը ուր անայրմար բառեր դնելով՝ մթին կամ այնպիսի նախարարութիւն մը ծնած է։

Հին լեզուի կենդանութիւնը կ'երեւայ գլխաւորաբար աստօթեանց եւ այլ ձեւերու առում պէս պիտօթեան մէջ: Այս կողմանէ ալ անշնանակ չէ մեր այս գիրքը, որ ծոխ եւ շատ մը հին ու բնիկ հայ

¹ U²7, W²4R, 62 179, 9.[illegible]

